

Martina Ana Begić - Marinko Golek

SAVJEST I AUTORITET
MEĐUOVISNOST U MORALNOM ODGOJU POJEDINCA

*Conscience and authority
Interdependence in the Moral Formation of the Individual*

UDK: 37.034: 27-423.35
37.034:17.025.1

Pregledni znanstveni rad
Primljeno: 11/2016.

Sažetak

Ovaj je rad podijeljen na dva dijela. U prvom djelu autori nam na donose tumačenje pojmova savjesti i autoriteta prikazujući i njihov povijesni prikaz kako bismo mogli jasnije razumjeti današnje definicije koje spomenuti pojmovi sa sobom nose. Drugi dio rada prelazi na konkretizaciju suodnosa savjesti i autoriteta u moralnom odgoju pojedinca. Autori u radu jasno prikazuju nekoliko vrsta različitih autoriteta koji obilježavaju čovjekov život te njihov odnos prema pojedincu. Važan naglasak koji proizlazi jest da glas autoriteta nikada ne može ići iznad glasa savjesti koja je Božji glas u našoj nutrini. Stoga i cilj ovoga rada jest prikazati pojmove savjesti i autoriteta te stvoriti uvid u međuovisnost ovih dvaju pojmova u moralnom odgoju pojedinca.

Ključne riječi: *savjest, autoritet, moralni odgoj, posluš, poniznost, sloboda savjesti*

UVOD

Pojmovi savjest i autoritet nužni su za život svakoga čovjeka. Savjest je odgajana autoritetom, a autoritetu je potrebna savjest kako on ne bi zastranio i pogrešno utjecao na oblikovanje savjesti. Autoritet nikada ne može ići iznad glasa savjesti, jer savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sam s Bogom. Iz toga razloga ni jedan autoritet ne može biti iznad Božjeg glasa koji odzvanja u intimnosti srca čovjekova. Čovjeku je važno posvijestiti vrijednost moralnoga odgoja i odgoja savjesti, jer odgoj pretpostavlja autoritet koji uvijek mora osiguravati slobodu savjesti.

Sloboda savjesti uz sebe neposredno veže kreposti posluha i poniznosti, koje odgojitelju i odgojeniku, ako ih posjeduju, omogućuju uspješniji odgoj koji će biti plodonosniji, ako će se slijediti praktične smjernice koje su dane u radu. Autoritet se treba koristiti smjericama u moralnom odgoju savjesti koja treba pre-rastati u zrelu savjest koja će u svojoj samostalnosti biti odgovorna za vlastitu izgradnju i usavršavanje, to jest samoodgoj.

1. RAZUMIJEVANJE POJMOVA SAVJEST I AUTORITET

42

Kako bismo shvatili bit pojmova savjest i autoritet, nužno je razumjeti njihovo pojmovno značenje. Mnoga su pogrešna shvaćanja i tumačenja savjesti i autoriteta dovela do zlouporabe i iskrivljavanja poimanja ljudske osobe te nanijela veliku štetu njezinu razvoju. Današnja društvena situacija zahvaćena globalizacijom i sekularizacijom utječe na mijenjanje i pogrešna shvaćanja značenja pojmova savjest i autoritet. Svi se pozivaju na savjest, svi žele biti autoritet, no rijetko tko zbilja znade bremenitost i vrijednost koju pojmovi savjest i autoritet nose sa sobom.

1.1. Pojam "savjest"

U pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu Drugoga vatikanskog koncila *Gaudium et spes* savjest je definirana kao "najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sam s Bogom, čiji mu glas odjekuje u nutrini"¹. Promatran u svojoj cjelovitosti čovjek posjeduje savjest koja je sjedište etičnosti. Psihološka perspektiva definira savjest kao "sustav internaliziranih moralnih pravila o tome što je dobro, pravedno i dopušteno, a što nije. Na osnovi tih moralnih normi procjenjuje se koliko su stvarni ili zamišljeni postupci ispravni ili neispravni."² Savjest predstavlja i dio slobode čovjeka u kojem čovjek postaje svjestan svoje odgovornosti, a sloboda i odgovornost dvije su različite stvari jedne te iste medalje. Tamo gdje se dokida sloboda, dokida se i odgovornost.³ Iako nam je naukom Drugoga vatikanskoga

¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 72008., br. 16.

² Slavko KLJAIĆ, *Savjest*, u: *Psihologijski rječnik*, Naklada Slap, Zagreb, 2005., str. 423.

³ Usp. Špiro MARASOVIĆ, *Sloboda i odgovornost, temelji kršćanskoga ponašanja (II)*, u: *Crkva u svijetu*, 41 (2006.), br. 1, str. 26-42.; Karl RAHNER – Herbert

koncila dana jedna od posljednjih definicija savjesti, kako bismo dobili jasniji i pregledniji uvid u razvoj samoga pojma, ukratko ćemo se osvrnuti na njegov povijesni prikaz, a koji je ujedno bio i izvor onome što nam je u konačnici dao Koncil u svojoj definiciji savjesti. I premda “u dubini savjesti čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje, ali kojemu se mora pokoravati i čiji glas – pozivajući ga da ljubi i čini dobro, a izbjegava zlo – kad zatreba, odzvanja u ušima srca: čini ovo, ono izbjegavaj. Čovjek, naime, ima u srcu od Boga upisani zakon: samo je njegovo dostojanstvo u pokoravanju tom zakonu, i po njemu će on biti suđen. Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka., u kojem je on sam s Bogom, čiji mu glas odjekuje u nutrini.”⁴ Ova formulacija koja je donesena u definiranju savjesti u nauku Drugoga vatikanskoga koncila, ne otvara nam širinu interpretacija savjesti. Savjest je, međutim, vrlo raznoliko interpretiran fenomen.

1.1.1. Poimanje savjesti u Grka i Rimljana

Savjest je poznata svim narodima i kulturama od početka povijesti. Babilonci, Asirci i Semiti koriste za savjest pojam *srce* (heb. *leb*). Značajniji razvoj pojma savjesti možemo početi pratiti od antičke Grčke. Njezina filozofija prva se počinje koristiti izrazom *syneidesis* za savjest kao i glagolom *syneidenai* u značenju *zapaziti, shvatiti, znati, biti svjestan*. Sokrat ovaj pojam pounutarnjuje jer, kada se reflektira samoga sebe, otkriva se u dubini osobe neko drugo “ja” koje on naziva *daimonion* (duh). *Daimonion* potiče na dobro te ga shvaća kao tajanstveno unutrašnje božanstvo.⁵ “Sokrat svoj glas razumije kao iznimku, a ne pravilo. Glas koji on čuje ne čuje svatko. Nema svatko sličan glas. Glas koji se javlja Sokratu, nije njegov. Božanski je. Ima sakralno obilježje.”⁶ To bi bio spoznajni proces Božjega glasa te komunikacija s božanstvom. Rimljani prevode grčki pojam *syneidesis* s

VORGRIMELER, *Savjest*, u: *Teološki rječnik*, Forum bogoslova, Đakovo, ³2009., str. 515.

⁴ Zbornik radova *Fenomen savjesti* s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Splitu 21. i 22. listopada godine 2010. u radu ćemo koristiti prema člancima koji su nam potrebni za proširenje pojedine tematske jedinice. Usp. Ante VUČKOVIĆ, *Nijemi glas: tri filozofske interpretacije savjesti*, u: *Fenomen Savjesti*, Nikola BIŽACA - Josip DUKIĆ - Jadranka GARMAZ (prir.), Crkva u svijetu, Split, 2011., str. 13.

⁵ Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Savjest u moralnoj teologiji*, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.), br. 2-3, str. 183.

⁶ A. VUČKOVIĆ, *Nijemi glas: tri filozofske interpretacije savjesti*, str. 13.

riječi *conscientia*. Pod ovim pojmom skrivaju se sljedeća značenja: shvaćanje, namjera, spoznaja, krepost, unutarne iskustvo, stid, poštovanje. Ciceron pojam *conscientia* definira kao “unutarnji urođeni zakon”, Seneka pak navodi kako unutar vlastitoga bića doživljava djelovanje živoga duha koji djeluje kao svjedok.⁷ On smatra kako se savjest temelji na ispravnom sudu razuma iz čega proizlazi osobna čovjekova odgovornost za učinjene postupke. Filon Aleksandrijski spaja rimski pojam *conscientia* i židovski pojam srce (*leb*) te postaje preteča teološkog nauka o moralnoj savjesti koja tvori pravog čovjeka.

1.1.2. Savjest u Bibliji

Biblijsko starozavjetno poimanje savjesti uopće ne navodi izraz za savjest, već se koristi izrazom srce (heb. *leb*, grč. *kardia*). Srce je povezano s Božjim duhom (*ruah*) koji ga omekšava i oblikuje. Novi zavjet s obzirom na govor o savjesti ne spominje pojam *syneidesis*, već se kao Stari zavjet koristi izrazom srce. Kod sinoptika je naglašeno kako je srce središte čudorednog života. Tu je Isus prikazan kao osloboditelj i oblikovatelj savjesti. On se sukobljava s farizejima zbog nove slike o Bogu i čovjeku.⁸ Postavlja se kao onaj koji ima vlast od Boga da ljude oslobodi od nametnutih farizejskih zakona koji su plod pogrešne bogodanosti i čovjekoodanosti.⁹ To što se u evanđeljima ne pojavljuje pojam savjesti ne znači da Isusov navještaj i predaja nisu poznavali njegov sadržaj. Odnos s Bogom kao glavno mjerilo reagiranja srca-savjesti puno je više u Novome zavjetu nego u Starome zavjetu u ozračju odnosa prema drugom čovjeku.¹⁰ S obzirom na starozavjetni govor o savjesti mogli bismo reći da “u helenističkom govoru židovstvu biblijski govor o poslušnosti Bogu ‘iz svega srca’ i ‘držanju njegovih zapovijedi’ kao kriteriju odgovornosti jest posredovan grčkoj misli antropološkim govorom o savjesti”.¹¹

⁷ Usp. Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život, Osoba savjest*, Verbum, Split, 2006., str. 117-119.

⁸ Usp. Bonaventura DUDA, *Savjest u Bibliji*, u: *Bogoslovska smotra*, 47 (1977.), br. 2-3, str. 161.

⁹ Usp. B. DUDA, *Savjest u Bibliji*, str. 163.

¹⁰ Usp. Marinko VIDOVIĆ, *Biblijsko poimanje savjesti (Normirani sudac ljudskoga ponašanja)*, u: *Fenomen Savjesti*, Nikola BIŽACA - Josip DUKIĆ - Jadranka GARMAZ (prir.), Crkva u svijetu, Split, 2011., str. 103.

¹¹ M. VIDOVIĆ, *Biblijsko poimanje savjesti (Normirani sudac ljudskoga ponašanja)*, str. 99.

Isus čovjeku ponovno daruje relativnu autonomiju savjesti te mu omogućuje da unutar svoga srca može odlučiti između vršiti zakon ili činiti dobro. Izbor mora biti uvijek činiti dobro, čime se zakon ne dokida, već se nadopunjuje i oplemenjuje istinskom ljubavlju prema Bogu i čovjeku te se stvara ozračje odgovornosti njegovanja vlastitog srca – savjesti. Sveti Pavao prvi upotrebljava grčki pojam *syneidesis*. Ovaj pojam u Novome zavjetu nalazimo 30 puta, a od toga 14 puta u izvorno Pavlovim poslanicama, šest puta u Pastoralnim poslanicama, pet puta u poslanici Hebrejima, tri puta u 1 Pt i dva puta u Djelima apostolskim. Iz navedenoga proizlazi kako je Pavlov doprinos ovoj temi vrlo značajan.¹² Temeljni nauk svetog Pavla o savjesti nalazimo u tekstu o blagovanju mesa žrtvovanog idolima (usp. 1 Kor 8, 1–13), gdje naglašava odnos savjesti jakih i slabih, informiranih i neinformiranih. Nauk svetoga Pavla savjest vrednuje kao moralnu baštinu svih ljudi. Pogane vodi savjest iako ne poznaju Zakon i sve propise koje propisuje židovstvo, već se vode naravnim zakonom koji je upisan u njihovim srcima (usp. Rim 1,18). Tako se savjest shvaća kao mjesto gdje prebiva zakonodavac iz čega proizlazi kako je pojedinac autonoman, jer u sebi posjeduje normu svojih najosobnijih i najpojedinačnijih čina.¹³ Savjest je norma prema kojoj treba ravnati moralno djelovanje, a ne samo glas koji opominje ili hvali nakon učinjenog čina. Savjest je, također, i glas Božji u religioznom i moralnom smislu. Sveti Pavao naglašava apsolutni primat savjesti u moralnom djelovanju. Pogrešno formirana, kao i sigurna savjest, postaju norme djelovanja.

1.1.3. Savjest u misli crkvenih otaca i razdoblju skolastičke teologije

U razdoblju crkvenih otaca razvija se *syneidesis* svetoga Pavla uz pomoć filozofskih kategorija platonizma i stoicizma. Origen naglašava kako je čovjek sposoban razlučivati moralno dobro od zla. Nakon učinjenog dobra osjeća pohvalu, a nakon zla osjeća se prognano. Ovakvo stanje on naziva glasom savjesti (*syneidesis*). On razlikuje savjest kao *moć* i kao *sud*. Sveti Jeronim savjest definira kao vršak duše (*scintilla animae*). Shvaća je kao

¹² Usp. M. VIDOVIĆ, *Biblijsko poimanje savjesti (Normirani sudac ljudskoga ponašanja)*, str. 102-103.

¹³ Usp. Marin SRAKIĆ, *Moja je savjest čista, teološki radovi o moralnom životu i nasljedovanju Krista, odgoju savjesti i božanskim krepostima*, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2013., str. 182-183.

“najtajnovitiji dio čovjeka, posebnu sposobnost analogna razumu, požudnoj i rasudnoj moći”.¹⁴ Augustin savjest naziva “glas Božji” (*vox Dei*) te navodi kako tamo gdje se čuje glas, mora biti i netko tko govori, stoga zaključuje kako “Bog stanuje u čovjekovoj nutrini”.¹⁵ Pravu teološku interpretaciju sveze između savjesti i čudoredne istine upravo nalazimo kod Augustina. Njegovo tumačenje koje polazi od ljudske samosvijesti i unutarnje sposobnosti ljudskoga duha za istinu, odražava se u svakidašnjem govoru o “glasu Božjem” ili o “unutarnjem glasu” u čovjeku.¹⁶

Svetom Tomi Akvinskom savjest je bitno umne, razumske naravi. Ona je sud praktičnog uma (*actus*), a *sintereza* je *habitus*¹⁷, to jest povlašteno mjesto u čovjeku u kojem se oblikuju moralni sudovi. Zakon daje snagu savjesti koja je “tek izuzetno *per accidens* norma moralnog djelovanja.”¹⁸ “Razlika je od Augustina što Toma savjest ne shvaća kao organ za neposrednu spoznaju volje Božje te što ograničava intuitivno shvaćanje čudoredne istine na njezina prva načela. Za njega se sud savjesti u užem smislu odnosi na višestrukost konkretnih ljudskih životnih uvjeta koje nam otvara praktični um pod vodstvom pameti. Pritom savjest kao su-znanje o vlastitom djelovanju označava samostalni postupak praktičnoga uma u kojem dolazi do izražaja refleksivni samoodnos ljudskog djelovanja. Dok um preko pameti prenosi svoj zadnji praktični sud na volju te je pokreće na izvršenje u vanjskom djelovanju, okreće se u savjesti na vlastita – prošla ili buduća – djelovanja i provjerava stoje li u skladu s temeljnim pravilom umne čudorednosti: činiti dobro, a kloniti se zla.”¹⁹ Voluntaristička teorija o savjesti nasuprot intelektualistič-

¹⁴ I. FUČEK, *Moralno-duhovni život, Osoba savjest*, str. 140.

¹⁵ I. FUČEK, *Moralno-duhovni život, Osoba savjest*, str. 143.

¹⁶ Usp. Eberhard SCHOCKENHOFF, *Bit i funkcija savjesti s gledišta katoličke moralne teologije*, u: *Fenomen Savjesti*, Nikola BIŽACA - Josip DUKIĆ - Jadranka GARMAN (prir.), Crkva u svijetu, Split, 2011., str. 49.

¹⁷ *Habitus* je prijevod grčke riječi *éxis*, a znači način postojanja, raspoloživost, ponašanje, ukratko, čin koji je postao stavom. Hrvatska je riječ navika kako navodi Enciklopedijski teološki rječnik. Navika je trajna sklonost djelovanju na određen način. Tiče se ljudskih djelatnih sposobnosti i moći: navika olakšava i ubrzava njihovo djelovanje. Subjekt bez navike ne bi bio postojan, pokretljiv i točan u učenju i djelovanju. Navika se najviše odnosi na um i volju. Usp. M. VALKOVIĆ, *Savjest u moralnoj teologiji*, str. 187.; Mauro CAZZOLI, *Navika*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 719.

¹⁸ M. VALKOVIĆ, *Savjest u moralnoj teologiji*, str. 187.

¹⁹ E. SCHOCKENHOFF, *Bit i funkcija savjesti s gledišta katoličke moralne teologije*, str. 52.

koj naglašava voljni princip. Zastupnici su ove teorije Aleksandar Haleški, Bonaventura i Henrik iz Genta.²⁰ *Sintereza* je ona plemenita bitna vlastitost volje koja je u svojem najdubljem sloju nerazdvojno vezana za spoznato dobro.²¹ Ona odražuje moć volje koja usmjerava prema čudorednom dobru. Ove dvije teorije ne suprotstavljaju se jedna drugoj, jer i tomisti smatraju kako uz razum i volja ima bitnu ulogu. Ona je po svojoj naravi usmjerena prema dobru koje razumom spoznajemo.²²

1.1.4. Poimanje savjesti u nauci Drugoga vatikanskog koncila

Već spomenuta pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* Drugoga vatikanskog koncila u broju 16. donosi: "U dubini savjesti čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje, ali kojemu se mora pokoravati i čiji glas – pozivajući ga ljubi i čini dobro, a izbjegavaj zlo – kad zatreba, odzvanja u ušima srca: ovo čini, ono izbjegavaj... Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sam s Bogom, čiji mu glas odjekuje u nutrini."²³ U definiciji savjesti koju donosi *Gau-*

²⁰ Henrik iz Genta (Henricus a Gandavo, oko 1217.-1293.) bio je belgijski filozof, teolog i vodeći skolastičar XIII. stoljeća. Kao voluntaristi držao je da se razum odnosi prema volji kao sluga prema gospodar te tvrdio da je savjest potpuno u volji, budući da je ona zapravo izbor same volje koji se nikada ne protivi zdravom razumu.

Usp. Filip GRGIĆ, *Henrik iz Genta*, u: *Filozofski leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2012., str. 466.; Henry of Ghent, u: *Encyclopaedia Britannica*, 2015., <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/262079/Henry-of-Ghent> (učitano 8. svibnja 2015.)

²¹ Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*, 1, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973., str. 160.

²² Usp. M. SRAKIĆ, *Moja je savjest čista, teološki radovi o moralnom životu i nasljeđivanju Krista, odgoju savjesti i božanskim krepostima*, str. 187.; B. HÄRING, *Kristov zakon*, 1, str. 159.

²³ Samo donošenje ove definicije nije bilo lako. Postojala su četiri prijedloga ili četiri obrade teksta o savjesti. Prvi prijedlog bio je kristološki-eklezijalno najbolji, ali je nedostajao personalistički naglasak i sama inspiracija Crkve kao mističnog Tijela. Druga obrada bolje izlaže svetopisamsko-izvorno kršćansku misao, ali se gubi kristološko-eklezijalni značaj prvog prijedloga. Koncilski oci šalju mnoge ispravke koji se kreću u tri pravca. Oni koji žele da izvorište dostojanstva ljudske osobe bude isključivo Objava, zatim oni koji antropologiju žele crpiti iz naravi i treći koji oba prethodna pravca žele vezati na biblijsku istinu o čovjeku kao Božjem stvorenju čije je dostojanstvo obnovio Krist. Sva ova strujanja proizvela su određeni pesimizam te su sve te preinake dovele da se na savjest gledalo samo u svezi sa zakonom i sa zabludom. "Čitav tekst odiše jakim skolastičkim objektivizmom staroga tipa. Savjest je prikazana kao truba zakona i subjekt zablude. Stoga treći prijedlog nije prihvaćen, već se uz pomoć preko 20 000 prijedloga, preinaka i ispravka došlo do teksta konstitucije *Gaudium et spes* koji sadržava

dium et spes uočavamo nauk svetog Augustina. On uči kako se susret čovjeka i Boga odvija u srcu iznutra. Primjećuje se odnosna teologija gdje "Bog postaje čovjekov najbliži Ti".²⁴ Savjest kao najskrovitija jezgra simbol je sakramentalnog i božansko-egzistencijalnog u čovjeku.²⁵ U savjesti nam odjekuje glas Božji i njegova riječ te oni postaju zakon i to novi zakon ljubavi.²⁶ "Riječ je o zakonu koji čovjek otkriva u svojoj nutrini i za čiji izvor ne može biti zahvalan čovjeku nego Bogu. Zakon je u čovjeku, ali nije od čovjeka."²⁷ Glas savjesti ne smije se olako na jedan primitivno-direktan način identificirati s Božjim glasom jer se čovjek mora sam potruditi oko spoznaje čudorednog dobra te njegovati savjest da njezin sud uvijek bude ispravan, a ne zamagljen višestrukim interesima.²⁸ Teologija Drugoga vatikanskog koncila, nasuprot skolastici koja u središte stavlja zakon, naglašava primat savjesti čiji sud pogađa čitavu osobu. Savjest je sržna i transcendentalna struktura čovjeka. Naposljetku, zakon ljubavi prema *Gaudium et spes* veže savjest za osobu, dok je u skolastici savjest vezana za čovjeka zbog objektivnog reda.²⁹ Katekizam Katoličke Crkve slijedi nauk Drugoga vatikanskog koncila naglašavajući pritom sud savjesti. Savjest sudi odabirući dobro, a prokazujući zlo. On navodi kako je savjest "sud razuma po kojem ljudska osoba prepoznaje čudorednu kakvoću nekog konkretna čina što ga kani izvršiti, što ga vrši ili ga je već izvršila."³⁰

nauku o savjesti i definiciju u br. 16 koja je napisana u gornjem tekstu. Usp. Ivan FUČEK, *Savjest u nauci Drugoga vatikanskog koncila u: Bogoslovska smotra*, 47 (1977.), br. 2-3, str. 202-205.; *Gaudium et spes*, br. 16.

²⁴ I. FUČEK, *Savjest u nauci Drugoga vatikanskog koncila*, str. 207.

²⁵ Usp. I. FUČEK, *Savjest u nauci Drugoga vatikanskog koncila*, str. 206.

²⁶ Zakon ljubavi jest novi pozitivni Kristov zakon. Isus Krist nije došao dokinuti Zakon, već ga dopuniti i dati mu izvorno i pravo značenje. Zakon ljubavi unutar je zakon po kojemu svaki kršćanin spoznaje stvarnost spasenja. Zakon ljubavi sam je Krist koji donosi spasenje i naučava kako ljubav treba ostvariti uvijek i svugdje što se može postići Kristovom snagom i milošću Duha Svetoga. Zakon ljubavi u sebi uključuje slobodu, jer svaki kršćanin ima slobodan pristup Ocu po Sinu, Isusu iz čega proizlazi vječnost zakona jer Božja su obećanja vječna i neopoziva. Usp. Ivan FUČEK, *Moralno-duhovni život, Zakon vjera*, Verbum, Split, 2004., str. 65-66.; B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 255-261.

²⁷ Andreas LAUN, *Aktualni problemi moralne teologije*, Forum bogoslova, Đakovo, 1999., str. 50.

²⁸ Usp. A. LAUN, *Aktualni problemi moralne teologije*, str. 50-51.

²⁹ Usp. I. FUČEK, *Savjest u nauci Drugoga vatikanskog koncila*, str. 211.

³⁰ *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994., br. 1778.

Ostaje naglasiti da je glavno pravilo savjesti “čini dobro, izbjegavaj zlo”. Ako čovjek ima zdravu savjest, ona će vršiti slijedeće zadaće: spoznavati dobro i zlo pretpostavljajući moralni red, uvijek činiti dobro i izbjegavati zlo u svakome činu, pružati duševni mir za dobro ili nemir zbog učinjenog zla.³¹ Zdrava savjest djeluje prije izvršenja čina, za vrijeme činjenja i nakon izvršenja čina. Savjest je uvijek slobodna i autonomna, no nekada može i zakazati,³² stoga se ovdje spominjemo Isusovih riječi iz Lk 11, 35: “Pazi dakle da svjetlo što je u tebi ne postane tama.”

1.2. Pojam “autoritet”

Autoritet dolazi od latinskog izraza *auctoritas* koji izvorište ima u glagolskom obliku *augere* u značenju ‘povećati, unaprijediti’. “Autoritet znači ugled i na ugledu osnovanu vrijednost, dostojanstvo i utjecajnu snagu. Uvijek predstavlja duhovnu nadmoć, koja se po vrijednosti opravdava, sebi priznanje pribavlja i na nasljedovanje nuka.”³³ Definira se i kao “svojstvo osobe, uloge, službe ili države da čini legitimnim, prividno ili stvarno, radnje i naredbe učinjene u svoje ime”.³⁴ On je “iskustveno dokazivo dostojanstvo povjerenja ili pravni zahtjev neke osobe ili stvari koja može drugu osobu uvjeriti ili obvezati u istini neke stvarnosti ili o valjanosti neke naredbe, iako one nisu neposredno vidljive”.³⁵

1.2.1. Povijesni razvoj pojma autoritet

U Bibliji se ne navodi nigdje pojam autoriteta, već samo pojam vlasti, grč. *exousia* (na primjer Mt 7, 29. 9, 8), vladavine (na primjer Suci 5, 11), kraljevstva (na primjer Dn 2, 44; Lk 19,

³¹ Usp. Živan BEZIĆ, *Kršćansko savršenstvo*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., str. 51.

³² Savjest najčešće zakazuje u svome sudu kada je pogrešno formirana. Najčešće vrste pogrešno formiranih savjesti jesu zamršena savjest koja u svemu vidi samo mogućnost za grijeh, zatim popustljiva savjest čijoj je osnovna karakteristika konstitutivna zakržljalost u donošenju suda savjesti. Valja spomenuti i skrupuloznu savjest koja iz straha i prisile na temelju bezvrijednih razloga stvara sud da je neko djelo grešno, a zapravo nije. Usp. B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 177-178.; I. FUČEK, *Moralno-duhovni život, Osoba savjest*, str. 226.

³³ Nikola KOLAREK, *Autoritet*, u: *Hrvatska enciklopedija*, II, Zagreb, 1941., str. 6.

³⁴ *Autoritet*, u: *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 55.

³⁵ Karl RAHNER – Herbert VORGRIMELER, *Autoritet*, u: *Teološki rječnik*, Forum bogoslova, Đakovo, 2009., str. 45

12), Božje vladavine / kraljevstva Božjega (na primjer Lk 7, 28), te nebeskog kraljevstva (na primjer 2 Tim 4, 18). U Starom zavjetu Bog je taj koji ima svu vlast i koji je jedini autoritet. On opunomoćuje čovjeka da vlada i podčini sve stvoreno (Post 1–3).³⁶ “Pogledamo li složenije strukture ljudskog društva, i opet vidimo da svi koji zapovijedaju od Boga primaju odgovornost za opće dobro skupine koja im je podložna.”³⁷ S Isusom dolazi do ispunjenja starozavjetne poruke te do potpunog shvaćanja i razvoja pojma Božje vladavine. Isus uspostavlja nove odnose s obzirom na autoritet i onoga prema kome je upućen. Dva su odnosa koja su bitna za govor o suodnosu vlasti i autoriteta, to su: *a) Odnos prema čovjeku* – Bog svojim autoritetom ne prilazi odozgo i izvana. On ne nameće norme, stavove i zakone, već prilazi čovjeku odozdo i iznutra čime se izvrće ljestvica vrijednosti koja ide u korist čovjeka. Autoritet i zakon moraju biti u službi čovjeku te mu omogućiti ljudskost, a ne gušiti ga. *b) Odnos prema vlasti* – Isus iznosi kritiku ljudskoj vlasti. On je ne odbacuje, već rastavlja političko i religiozno područje naglašavajući pritom sekularizaciju carske moći. U današnjem kontekstu mogli bismo reći kako politička moć ne može zadirati na područje religioznog čovjekova područja.³⁸ Isus je priznavao važnost i autoritet Zakona, ali se i postavljao iznad Zakona, što se najbolje uočava u njegovim “ja” izrazima: “Čuli ste da je rečeno... a ja vam kažem...” (Mt 5, 21–48).³⁹ “Novo poimanje vlasti Isus veže ponajprije uz svoje učenike koji međusobno trebaju izgrađivati odnose drugačije od onih u svijetu.”⁴⁰ On poziva da se njihov autoritet prije svega treba odlikovati služenjem (*diakonia*), a ne represijom.⁴¹ Apostoli nasljeđuju Isusov nalog te poštuju svjetovnu i religioznu vlast ondašnjeg Izraela (Dj 4, 9. 23, 1–5), pokoravajući se autoritetima sve dok svjetovni autoritet ne ide protiv njihova propovijedanja.

³⁶ Usp. Božo LUJIĆ, *Božja vladavina, nova logika i novo poimanje vlasti*, u: *Vlast i autoritet, društveni i crkveni vidovi*, Zbornik radova XIV. međunarodnog teološkog simpozija, Nedjeljko Ante ANČIĆ - Nikola BIŽACA (ur.), Crkva u svijetu, Split, 2009., str. 101.

³⁷ Francois AIMOT – Pierre GRELOT, *Vlast*, u: *Rječnik biblijske teologije*, Xavier LEON-DUFOUR i sur. (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str. 1267.

³⁸ Usp. Božo LUJIĆ, *Božja vladavina kao svijet novoga čovjeka. Biblijska teologija Novoga zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., str. 91-101.

³⁹ Usp. Ivan KARLIĆ, *Temeljne odrednice implicitne kristologije*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.), br. 3, str. 563.

⁴⁰ B. LUJIĆ, *Božja vladavina, nova logika i novo poimanje vlasti*, str. 126.

⁴¹ B. LUJIĆ, *Božja vladavina, nova logika i novo poimanje vlasti*, str. 126.

Ako se svjetovna vlast i autoritet dignu protiv Boga i protiv Krista, tada se savjest treba oglušiti na svjetovnu vlast. U tom slučaju svjetovni autoritet ne dolazi od Boga, već je sotonska karikatura na koju se savjest treba oglušiti (Otk 17, 1–19).⁴²

U prvoj Crkvi autoritet su bili predstojnici zajednice koja je bila posvećena Duhu Božjemu. Nositelji autoriteta služili su se njime u punoj svijesti da je autoritet u službi spasenja. Autoritet je imao svoj izvor u Duhu Božjemu koji je prebivao u zajednici, stoga su i nositelji autoriteta bili usko povezani sa zajednicom.⁴³ Grčki mislioci Platon, Sokrat i Pitagora smatraju kako pojedinac ne treba imati prekomjernu slobodu stoga se zalažu za poredak hijerarhije i autoriteta. Nasuprot njima Aristotel smatra kako u čovjekovoj zajednici nije potreban autoritet te da je život u zajednici moguć bez izvanjske sile.⁴⁴ Thomas Hobbes uzrečicom “*autoritet a ne istina čini zakon*” autoritet je stavio u područje svjetovna apsolutnog suverena kojemu se podanici moraju bezuvjetno pokoravati. Ovim razdobljem dolazi do sve većeg značenjskog približavanja između pojma autoritet i vlast dok se nositelji vlasti počinju ponašati autoritarno. Bertrand Russell smatra kako zdravo društvo zahtijeva centralnu kontrolu i individualnu inicijativu, jer nedostatak kontrole vodi u anarhiju, a inicijative u mrtvilo.⁴⁵

1.2.2. Međuodnos vlasti i autoriteta

Vlast i autoritet veoma su bliski pojmovi, a u određenim razdobljima čak su ih i poistovjećivali. U Bibliji se pojam autoriteta ne spominje, već se on izvodi iz pojmova vlast (grč. *exousia*, lat. *potestas*), vladavina, kraljevstvo. U to vrijeme nije kao danas postojao pojam autoriteta, već ga danas samo izvodimo iz biblijskog pojma *vlast* kako bismo mu pridali izvorni kršćanski značaj. Biblija prikazuje Boga kao nositelja i autoriteta i vlasti te se ova dva pojma u potpunosti poklapaju. Vlast se javlja u smislu upravljanja i dolazi od glagola “vladati”, stoga je uvijek pojam navezan na organizirani sustav, instituciju.⁴⁶ Ona u sebi uključu-

⁴² Usp. F. AIMOT – P. GRELOT, *Vlast*, u: *Rječnik biblijske teologije*, str. 1267.

⁴³ Usp. John WRIGHT, *Savjest i autoritet*, Družba katoličkog apostolata, Zagreb, 1984., str. 25.

⁴⁴ Usp. N. KOLAREK, *Autoritet*, str. 6.

⁴⁵ Usp. J. WRIGHT, *Savjest i autoritet*, str. 19.

⁴⁶ Usp. Danijel BERKOVIĆ, *Crkva i Biblija u kontekstu korelativnih odnosa vlasti i autoriteta*, u: *KAIROS - Evandeoski teološki časopis*, 1 (2007.), br. 1, str. 93.

je i pojam “moć” te uz sebe uvijek povlači dimenziju opresivnosti i tlačenja kao negativni kontekst. Za razliku od autoriteta, uvijek je povezana uz institucije, a autoritet je dio osobnosti. “Pojam vlasti pripada području institucijsko organizacijskog, dok pojam autoriteta nalazi svoje ishodište u poslanju, pozivu i (nadnaravnom) osposobljavanju.”⁴⁷ Vlast ne mora nužno imati autoritet, kao što ni autoritet nema uvijek vlast. Postoji situacija kada se vlast i autoritet poklapaju, no uvijek se moraju nadopunjavati i biti u službi čovjekova općeg dobra i odgoja savjesti.⁴⁸

Autoritet koji ima poslanje biti u službi čovjeka, mora se koristiti vlasti u skladu sa svojim poslanjem. “Vjera, savjest i tjelesni život vezani su u poslušnosti spram božanskog poslanja vlasti.”⁴⁹ Vlast obavezuje kršćanina na poslušnost sve dok ga ne sili na kršenje Božjeg zakona.⁵⁰ Ona može imati dvije krajnosti da nema uopće ugled tj. autoritet za donošenje nekih normi ili da zloropotrebljava svoj položaj i nameće nepravedne odluke građanima kojima je u službi. Crkva kao nositeljica autoriteta i vlasti, vlast ima na duhovnom području te može govoriti o pitanjima morala, “ali samo u smislu nuđenja materijala što će ga potom savjest sama obrađivati”.⁵¹ Autoritet Crkve ima vlast govoriti o moralu, ali tu vlast ne karakterizira moć i prisila, već služenje (*diakonia*) čovjeku i njegovoj savjesti.⁵²

⁴⁷ D. BERKOVIĆ, *Crkva i Biblija u kontekstu korelativnih odnosa vlasti i autoriteta*, str. 91.

⁴⁸ “Načelo općeg dobra – na koji se mora odnositi svaki aspekt društvenog života da bi imao puninu smisla – proizlazi nadasve iz dostojanstva, jedinstva i jednakosti svih osoba. Prema prvome i širokome shvaćanju, pod općim dobrom razumijeva se skup onih uvjeta društvenog života koji grupama i pojedincima omogućuju da potpunije i lakše dođu do vlastitog savršenstva (GS 26). Opće dobro ne sastoji se u jednostavnome zbroju posebnih dobara svakoga subjekta društvenog tijela. Budući da je ono od svih i od svakoga, ono je i ostaje opće jer je nedjeljivo i jer ga je moguće postići, umnožiti i očitovati samo zajednički, imajući pred očima i budućnost. Kako se moralno djelovanje pojedinca ostvaruje u ostvarenju dobara, tako socijalno djelovanje puninu doseže ostvarujući opće dobro. Naime, opće dobro može se shvatiti kao društvena i zajednička dimenzija moralnog dobra.” PAPINSKO VIJEĆE “IUSTITIA ET PAX”, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., br. 164.

⁴⁹ Dietrich BONHOEFFER, *Etika*, Ex libris i Synopsis, Rijeka i Sarajevo, 2009., str. 351.

⁵⁰ Usp. D. BONHOEFFER, *Etika*, str. 351.

⁵¹ Joseph RATZINGER, *O savjesti*, Verbum, Split, 2009., str. 20.

⁵² Usp. Marijan VALKOVIĆ, *Doprinosi koncilskoj moralnoj teologiji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 304.

1.2.3. Vrste autoriteta

Kako bismo mogli uvidjeti pozitivne strane međusobnog utjecaja autoriteta na savjest i obratno potrebno je prikazati obiteljski, crkveni, državni i društveni autoritet koji postavljaju pravila i norme koje savjest pojedinca mora prosuđivati i vrednovati. Navedeni autoriteti trebaju osiguravati slobodu savjesti te odgajati savjest tako da ona postane zrela savjest koja će moći sama prosuđivati i djelovati. Ovako oblikovana savjest bit će dobar vodič autoritetu u donošenju odluka i zakona.

Obiteljski autoritet – Obitelj je stanica cjelokupnog društva koji čine muškarac i žena te njihova djeca. Djeca se rađaju u obitelji, gdje majka i otac brinu o njihovim potrebama. Obitelji pripada pravo i dužnost odgoja djece. Prva pravila, navike, obveze pojedinac stječe u obitelji. Ona je pozvana izgrađivati cjelokupnu osobu. “Pravi odgoj teži izgradnji ljudske osobe u vidu njezine konačne svrhe i ujedno dobru društva kojih je čovjek član i u čijim će službama sudjelovati kao odrastao.”⁵³ Obitelj je mjesto gdje roditelji postaju prvi učitelji vjere za svoju djecu. Sadašnje stanje obitelji dolazi u opasnost zbog naglašavanja pretjeranog individualizma po kojemu u određenim situacijama prevladava poimanje pojedinca kao osobe koja izgrađuje samu sebe prema vlastitim željama koje se shvaćaju kao neka apsolutnost.⁵⁴ U takvim okolnostima roditeljski autoritet gubi na vrijednosti kao onaj koji prvi utječe na pojedinca i njegovu savjest. On postavlja prva pravila te njima uvjetuje tijek razvoja cjelokupne osobe i njegove savjesti. Postoje dvije važne dimenzije roditeljstva koje su nužne za pravilan razvoj osobe. Prvo mjesto zauzima roditeljska toplina. Njome se pruža djetetu podrška, ljubav i ohrabrenje. Drugo je roditeljski nadzor koji disciplinira, nadzire i upravlja djetetovim postupcima, osjećajima i ponašanjem.⁵⁵ S obzirom na koji način i u kojoj se mjeri kombiniraju navedene dvije dimenzije možemo razlikovati četiri vrste roditeljskoga autoriteta. Na prvom su mjestu *autoritativni roditelji*. Oni jasno postavljaju granice i pravila pred djecu, ali su ujedno i brižni. Brinu o djetetovim osjećajima te objašnjavaju svoje odluke i pitaju djecu za

⁵³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 72008., br. 1.

⁵⁴ Usp. PAPA FRANJO, *Amoris Laetitia. Radost ljubavi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., br. 16; br. 33.

⁵⁵ Usp. Mirjana MILANOVIĆ, *Autoritet roditelja*, u: *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, 8 (2006.), br. 1, str. 160.

mišljenje.⁵⁶ Autoritativni su roditelji upravo pravi autoriteti koji pozitivno utječu na sam razvoj djeteta. Poštujući njihovo dostojanstvo i slobodu, mogu svojim vodstvom pozitivno utjecati na razvoj savjesti u djeteta. "Djeca autoritativnih roditelja samopouzdana su, sigurna u sebe, spremna prihvatiti rizik, imaju potrebu za postignućem i imaju visoku samokontrolu."⁵⁷

Autoritarni roditelji strogi su, zahtjevni, disciplinu postižu prijetnjama i kaznama te traže apsolutnu poslušnost bez objašnjavanja svojih odluka i zahtjeva. Djeca autoritarnih roditelja nesigurna su, povučena, čudljiva i nezadovoljna. Odrastajući u ovakvom ambijentu, dijete se ne odgaja u slobodi, već slijepo poštuje pravila koja se pred njega stavljaju. Ova vrsta roditeljskoga autoriteta negativno utječe na razvoj savjesti jer ne odgaja nego, "dresira".⁵⁸ Neprestanim tutorstvom i autoritarnim odlukama ne dopušta se savjesti da se razvija i u slobodi odlučuje.⁵⁹ *Popustljive roditelje* karakterizira velika ljubav prema vlastitom djetetu. Postavljaju malo ograničenja, što god dijete učini hvalega i ohrabruju. Oni ne vide da je djeci potreban poredak i red. Djeca popustljivih roditelja imaju slabu samokontrolu, nezrela su i agresivna kada ne dobiju ono što žele. *Ravnodušni ili nezainteresirani roditelji* ne pokazuju previše zanimanja za odgoj djetce. Poklanjaju vrlo malo pažnje i emocionalne podrške djetetu. Djeca popustljivih roditelja prepuštena su sama sebi te je povećan negativni utjecaj okoline i to utječe na sam razvoj djeteta.⁶⁰ Promatrajući ove vrste roditeljskih autoriteta, možemo zaključiti kako je za razvoj cjelokupne osobe najbolji utjecaj autoritativnih roditelja. Utjecaj koji će oni vršiti na djecu pozitivno će utjecati na cjelokupni razvoj odgojenika pa tako i njegove savjesti. Kroz obiteljski autoritet najbolje se primjećuje oblikovateljska uloga autoriteta. Obiteljskim autoritetom, koji predstavljaju otac i majka, moralno se odgaja dijete. Ono u ranom djetinjstvu posjeduje heteronomnu moralnu svijest. Stoga je djetetova savjest zapravo savjest njegovih roditelja.⁶¹ Važno je naglasiti kako roditeljski

⁵⁶ Usp. M. MILANOVIĆ, *Autoritet roditelja*, str. 160.

⁵⁷ Usp. M. MILANOVIĆ, *Autoritet roditelja*, str. 160.

⁵⁸ Usp. Josip WEISSGERBER, *Formacija "super-ego" i savjest*, u: *Bogoslovska smotra*, 39 (1969.), br. 1, str. 84.

⁵⁹ Usp. Alojzij ŠUŠTAR, *Sloboda savjesti*, Društvo katoličkog apostolata, Zagreb, 1982., str. 26.

⁶⁰ Usp. M. MILANOVIĆ, *Autoritet roditelja*, str. 161.

⁶¹ Usp. Joseph COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 1991., str. 33.

autoritet treba imati zrelu savjest⁶² jer samo tako može ispravno utjecati na oblikovanje njemu povjerene savjesti. Dijete vođeno roditeljskim autoritetom oblikuje svoju savjest te uči što je dobro odnosno što je zlo.⁶³

Crkveni autoritet – Crkva posjeduje autoritet i ona jest autoritet. Ona je zajednica vjernika, ali i mistično Tijelo Kristovo.⁶⁴ Stoga je i njezin autoritet kompleksna i otajstvena stvarnost. Crkveni autoritet proizlazi iz samoga autoriteta Isusa Krista i Duha Svetoga.⁶⁵ Proizlazi da je “svaki ljudski autoritet samo povjereni autoritet. Bog koji čovjeku predaje dužnost vršenja autoriteta među ljudima, daje mu time predujam povjerenja.”⁶⁶ Crkva pronalazi izvor svoga autoriteta u Božjoj riječi koja je živa i djelotvorna. Autoritet se osnažuje vjernošću Božjoj riječi i autentičnim i radikalnim nasljedovanjem Isusa Krista. Paul Claudel jednom je prilikom izjavio: “Maknite riječ iz rečenice i rečenica će izgubiti svoj smisao, maknite iz Svetog pisma Isusa Krista i objava će postati nedosljedna, maknite Krista iz Crkve, njezin će autoritet postati besmislen.”⁶⁷ Stoga proizlazi da Crkva mora vršiti svoje poslanje u svijetu jer samo tako može biti autentična i posjedovati autoritet koji je autoritet samoga Krista življen od Crkve u Duhu Svetomu.⁶⁸ Teško je razumjeti autoritet Crkve izvan kategorija vjere i milosti.⁶⁹ Autoritet Crkve, ako je uistinu Kristov autoritet, uvijek je u službi čovjeka i ne može biti protiv čovjeka ni u jednom segmentu. Danas autentičnost autoriteta u Crkvi proizlazi iz dosljednosti njezina služenja čovjeku.

U životu konkretnog čovjeka susret njegove savjesti i crkvenog autoriteta događa se kroz katehezu, propovijedi svećenika te

⁶² Zrela je savjest ispravna savjest čiji se sud podudara s objektivnom istinom moralnog zakona. Ona je osjetljiva na najmanje razlike između dobra i zla te su joj poznata sva moralna načela i njihova primjena. Zrela savjest lakoćom donosi sud savjesti u koji ne sumnja, već hrabro slijedi spoznatu istinu. Usp. M. SRAKIĆ, *Moja je savjest čista, teološki radovi o moralnom životu i nasljedovanju Krista, odgoju savjesti i božanskim krepostima*, str. 267-268.

⁶³ Usp. J. COLOMB, *Kateheza životnih dobi*, str. 33.

⁶⁴ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., br. 1.

⁶⁵ Usp. M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 237.

⁶⁶ Bernhard HÄRING, *Kristov zakon*, 2, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 100.

⁶⁷ M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 237-238.

⁶⁸ M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 238.

⁶⁹ Usp. Nedjeljko Ante ANČIĆ, *Crkveni autoritet i istina vjere*, u: *Crkva u svijetu*, 27 (1992.), br. 1-2, str. 44.

u najvećoj mjeri kroz sakrament ispovijedi. U ovome sakramentu pojedinac se otvara prije svega djelovanju Božjeg autoriteta, ali i duhovnom vodstvu svećenika koji kroz savjete i poticaje unutar ispovijedi utječe na savjest pojedinca. Ako svećenik nije dobro informiran i formiran, može savjest penitenta izobličiti i utjecati na krivo formiranje i prosuđivanje savjesti. Prijeko je potrebna dobra formacija svećenika koji će znati voditi povjerene vjernike kroz službu savjetovanja, razlučivanja i vodstva.⁷⁰ Crkva ima veliku odgovornost u odnosu savjesti i autoriteta, dužna je pružati čvrste i sigurne moralne norme te spremno odgovarati na grijehe koji pogađaju čovjeka i vrijeme u kojem živimo. Crkva se danas najviše zauzima za dostojanstvo nerođenih te za obranu prava radnika i siromašnih. Svojim socijalnim naukom apelira na savjesti poslodavaca da isplaćuju pravednu plaću i poštuju prava radnika.⁷¹ Smjernicama Crkve, savjesti pojedinca daje se konkretna pomoć u moralnom prosuđivanju.

Državni autoritet – Država je pravna i politička zajednica čije institucije imaju monopol na legitimnu uporabu sile te obnašaju političku kontrolu nad stanovništvom određenog područja.⁷² Čovjek živi u tako uređenoj zajednici kojoj je svrha uređivanje zajedničkoga života ljudi i unapređivanje općeg dobra. U državi se osigurava ravnoteža slobode i dobra kako bi svatko mogao živjeti životom dostojnim čovjeka.⁷³ Državna zajednica na temelju društvenih konvencija crpi izvor svoga autoriteta i s pomoću zakona utječe na ponašanje pojedinca te na njegovu etičnost i savjest.⁷⁴ Institucije države unutar kojih djeluju ljudi koji su demokratskim putem izabrani na mjesta s kojih uređuju zakonodavstvo i cjelokupni pravni poredak posjeduju državni autoritet. Unutar zakonodavstva mogu se donositi zakoni i odluke koje utječu na savjest pojedinaca. Pojedini zakoni mogu biti na štetu dostojanstva osobe te se savjest mora buniti na tako donesene odluke.

⁷⁰ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Svećenik – služitelj Božjeg milosrđa. Pomoć za ispovjednike i duhovne vode*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., br. 66.

⁷¹ Usp. PAPINSKO VIJEĆE "IUSTITIA ET PAX", *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, br. 301-309.

⁷² Usp. *Država*, u: *Pravni leksikon*, str. 263.

⁷³ Usp. Joseph RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Verbum, Split, 2009., str. 29.

⁷⁴ Usp. Janko PENIĆ, *Važnost auktoriteta u odgoju naroda*, u: *Bogoslovska smotra*, 29 (1941.), br. 1, str. 29.

Primjer tome mogu biti odluke koje se donose unutar politike odgoja i obrazovanja.⁷⁵

Dokaz tome su nedavni prijevori oko zdravstvenog i spolnog odgoja u Hrvatskoj, gdje se pokušalo nasilnim putem donijeti odluke koje su suprotne antropološkom poimanju čovjeka. Na štetni zdravstveni i spolni odgoj savjest mnogih ljudi bunila se i prigovarala. Navedeni slučaj negativni je primjer korištenja državnog autoriteta, to jest vlasti. Državna vlast, kako bi bila autoritet, ne smije imati samo demokratsku legitimnost, već mora u dijalogu s drugim autoritetima i samom savješću donositi zakone i odluke koje se tiču moralnoga područja.⁷⁶ Država mora biti samo čuvarica reda i promicateljica slobode čovjeka.⁷⁷ Nasuprot ovoj pozitivnoj slici države stavlja se negativna slika u Knjizi Otkrivenja u trinaestom poglavlju. "Ovdje se pokazuje država koja sama sebe proglašava Bogom i sama od sebe određuje što treba držati pravednim i istinitim. Takva država razara čovjeka."⁷⁸ Država prije svega mora osiguravati slobodnu informaciju o moralnim normama i o situaciji.⁷⁹ Državni autoritet mora osigurati slobodu savjesti.⁸⁰ "Uloga se države može svesti na ovo troje: štititi prava i pomagati u vršenju odgojnih dužnosti ostalih odgojnih faktora (obitelji, Crkve) te upotpunjavati druge odgojne faktore prema načelu supsidijarnosti te prema zahtjevu ovozemnoga zajedničkog dobra podizati škole i odgojne zavode."⁸¹

Društveni autoriteti predstavljeni su u udrugama i pojedincima koji imaju ugled unutar društva i čije mišljenje cijene i vrednuju određeni pojedinci i skupine ljudi. Takav autoritet može biti profesionalni to jest da se temelji na određenom znanju ili karizmatički ako se temelji na karizmi određenog pojedinca. Ovakvi autoriteti ponajprije na savjest utječu izlaganjem ideja i informacija kojima osvjetljaju istinu, no u većini slučajeva samo šire

⁷⁵ Usp. Nenad HLAČA, *Propusti zakonodavstva u odgoju mladeži, kršćanski odgoj mladeži-ljudska spolnost istina i značenje*, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1998.), br. 1-2, str. 187-197.

⁷⁶ Usp. Rene COSTE, *Politička zajednica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995., str. 53-60.

⁷⁷ Usp. J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, str. 30.

⁷⁸ J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, str. 30.

⁷⁹ Usp. A. ŠUŠTAR, *Sloboda savjesti*, str. 25.

⁸⁰ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o slobodi vjerovanja*, u: *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 2.

⁸¹ Jordan KUNIČIĆ, *Kršćanska pedagogija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1970., str. 140.

štetne ideologije. Neke od takvih udruga jesu udruge za zaštitu LGBT-prava koje svojom ideologijom pokušavaju narušiti ljestvicu vrijednosti.⁸² Društveni autoriteti ničime ne obvezuju pojedinca, no ne možemo zanemariti da ne utječu na njegovu savjest i moralno prosuđivanje, te na ograničavanje slobode kada govorimo o skupinama zatvorenoga tipa. Savjest pod utjecajem ovakvih autoriteta može ostati slobodna i nepovrijeđena, naročito ako je to zrela savjest.

2. MEĐUOVISNOST SAVJESTI I AUTORITETA U MORALNOM ODGOJU POJEDINCA

Kako bi moralni odgoj bio uspješan i izgradio zrelu savjest pojedinca, potrebno je osigurati slobodu savjesti i odgajati čovjeka za poslušnost. Čovjek je pozvan oblikovati svoju savjest. Ljudska osoba ne rađa se kao dovršeni projekt, već neprestano vođena drugima to jest autoritetima oblikuje svoju vlastitu savjest. Pojedinač se mora ostvariti kao cjelovita osoba. Na tome području nije mu dovoljna samo težnja prema istini i dobru. "Savjest nije nikakvo proročište koje bi iz sebe sama, iz svoje neistražene dubine crpilo ili pak stvaralo istinu."⁸³ Potrebna je ruka vodilja koja će ga u određenim životnim stadijima voditi i upravljati k istini i dobru.⁸⁴ Savjest i autoritet dva su pola, iako dva, tvore jednu cjelinu. "Savjest traži svjetlo i vodstvo, a nalazi ga u redu stvaranja, u uzvišenoj punini u Kristu i preko Krista te u Duhu Svetome koji djeluje u Učiteljici Crkvi."⁸⁵

Čovjek je biće rasta koje se razvija iz jednog stadija života do drugoga. Tako i njegova savjest prolazi kroz razvoj, a na taj razvoj utječe i autoritet svojim pravilima i primjerima. Važno je naglasiti kako autoritet nema pravo činiti nikakve nasilne intervjente u savjest. Ona mora uvijek biti slobodna, sama birati i odlučivati, no Pavao poziva da "ta sloboda ne bude izlikom tijelu" (Gal 5, 13).⁸⁶ Ne znači to da autoritet ne smije imati nikakvog udjela u oblikovanju savjesti. Potrebno se s ljubavlju i pravilno

⁸² Usp. Mario VOLAREVIĆ, *Ideološki predznaci programa spolnog odgoja*, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.), br. 2, str. 339-358.; Domagoj MATIĆ – Ivan KOPREK, *Bioetička i ideološka pozadina "rodne teorije"*, u: *Obnovljeni život*, 69 (2014.), br. 3, str. 381-393.

⁸³ B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 166.

⁸⁴ Usp. M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 234.

⁸⁵ B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 166.

⁸⁶ Usp. I. FUČEK, *Moralno-duhovni život, Osoba savjest*, str. 263.

odnositi prema savjesti drugoga, čak i odustajući od svojih prava i pravilnih uvida te ga prepuštajući dobrome Bogu.⁸⁷ Sloboda izbora omogućuje nam planirati svoj život i odnjegovati ono najbolje u sebi. Međutim, trebamo uvijek paziti kako ta sloboda ne bi postala ona koja nema plemenite ciljeve te se izrodila u nesposobnost velikodušnog sebedarja.⁸⁸ Savjest neprestano mora biti u dijalogu s Bogom, Kristom i Crkvom. Dijalog se postiže u molitvi i vjerničkom razgovoru s bližnjima. Ako nije moguće uskladiti odnos između savjesti i autoriteta, potrebno je izbjegavati svaku prepirku, nadmetanje i osuđivanje. Preporučuje se prigriliti drugoga u pozitivnoj snošljivosti i suživotu.⁸⁹

“Savjest je dvojako vezana na autoritet: prvo, jer autoritet ima moralnu zakonitost koja proizlazi iz naravnog zakona i koja je potvrđena u nadnaravnoj objavi, i drugo, jer je savjesti u mnogim slučajevima za ispravno oblikovanje svoga suda potrebna pomoć zajednice i autoriteta koji postoji u zajednici.”⁹⁰ Proizlazi kako autoritet ako se savjetovao sa zreloom savješću može donijeti ispravne norme, no ako se zatvorio savjetu i sudu vlastite savjesti ili je autoritetova savjest pogrešno formirana, tada može donijeti pogubne norme na štetu dostojanstva ljudske osobe. Stoga, čovjekova savjest mora neprestano preispitivati s nepovjerenjem zakone i zapovijedi koje donosi autoritet te svojim sudom uvijek težiti punini Božjega zakona.⁹¹ Možemo konstatirati kako savjest “može biti pouzdani vodič samo ako u poniznom dijalogu sluša Boga”⁹², dok ostali autoriteti moraju biti upućeni na savjest, bez koje oni ne bi mogli biti moralni autoriteti, pa stoga ni autoritet za ljudske osobe.⁹³

2.1. Važnost moralnog odgoja i odgoja savjesti

“Odgoj je sveukupnost postupaka i ponašanja usmjerenih ka promicanju razvitka osobe, a odnosi se na mnogostruke dimenzije čovjekova života (fizičkog, moralnoga, društvenoga, intelek-

⁸⁷ Usp. B. DUDA, *Savjest u Bibliji*, str. 175.

⁸⁸ Usp. PAPA FRANJO, *Amoris Laetitia. Radost ljubavi*, br. 33.

⁸⁹ Usp. B. DUDA, *Savjest u Bibliji*, str. 176.

⁹⁰ B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 168.

⁹¹ Usp. B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 168.

⁹² B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 166.

⁹³ B. HÅRING, *Kristov zakon*, 1, str. 166.

tualnoga, religioznoga).⁹⁴ Moralnim se pak odgojem, pojedinca želi oblikovati u čovjeka i kršćanina. Njime se usvajaju moralne vrijednosti, oblikuje se pojedinca za slobodu i odgovornu poslušnost. Moralni odgoj usko je vezan uz odgoj savjesti. Cilj moralnog odgoja i odgoja savjesti jest zrela savjest. Sama je zrelost skladno razvijena tjelesna, duhovna i duševna sposobnost koja je integrirana u vlastitu osobnost tako da se osjeća odgovornost i sposobnost samonadzora.⁹⁵ Zreo čovjek slobodan je od svake unutarnje ili vanjske prisile te osjeća slobodu od straha i pritiska i samostalno odlučuje o svome životu u najvećoj mogućoj mjeri. Zrela savjest odlučuje na temelju vlastitih uvida u objektivnu stvarnost iz temeljnog i kritičkog stava. Savjesti prije svega pripada slobodan pristup informacijama o moralnim normama i objektivnom moralnom poretku koji Bog zahtjeva.

Objektivna istina ključna je za savjest, jer samo slobodnim traženjem istine može se doći do ispravnog suda i odluke koji će voditi čovjeka kroz život. "Ometanje slobode savjesti jest i svako zanemarivanje odgoja savjesti."⁹⁶

2.2. Savjest i autoritet s obzirom na krepost posluha i poniznosti

Savjest i autoritet u međuovisnosti su, to jest komplementarni su. Međusobnim nadopunjavanjem oni ulaze u područje posluha i poniznosti. U savjesti odjekuje glas Božji kojem je ona poslušna i otvorena njegovu autoritetu koji je nepogrešiv i stavlja pred čovjeka uvijek dobro. "Budući da čovjek u svojoj savjesti sluša Božji zahtjev za poslušnošću, makar za to i ne znao izričito, riječ je prilikom toga osobnog uzimanja samoga sebe u posjed o poslušnosti ili neposlušnosti prema Bogu. Tako se ostvarenje smisla slobode izbora ostvaruje u posluhu. Zato se i čovjekova sloboda odlučivanja mora definirati kao sloboda za odlučni posluh."⁹⁷

"Poniznost nije tek prirastak autoritetu, već njegova duša. Onaj tko ne osjeća svoju ovisnost o Bogu u vršenju autorite-

⁹⁴ Marco SALVATI, *Odgoj*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 768.

⁹⁵ Usp. Valentin POZAIĆ, *Zrela savjest*, u: *Obnovljeni život*, 43 (1988.), br. 6, str. 503.

⁹⁶ A. ŠUŠTAR, *Sloboda savjesti*, str. 26.

⁹⁷ A. ŠUŠTAR, *Sloboda savjesti*, str. 18.

ta, taj je nesposoban vršiti ga.”⁹⁸ Autoritet, naročito, u odgoju savjesti, treba biti ponizan kako ne bi vršio pritisak na savjest i sebi je podredio. Poniznosti i posluš ključni su za ostvarivanje zdravih odnosa između savjesti i autoriteta.⁹⁹ Oni omogućuju ostvarivanje prostora slobode u kojem savjest i autoritet neće biti podređeni jedan drugome, već će se nadopunjavati i jedan drugog usavršavati. Odgojem savjesti potrebno je učvršćivati ljubav prema dobru i prema Bogu što ojačava unutarne jedinstvo osobe. Vjera u ovom momentu ima ključnu ulogu, jer biti usmjeren prema dobru jest biti u hodu prema Bogu. Odgojem savjesti treba držati čovjeka budnim za Boga.¹⁰⁰ Kroz otvorenost odgojenikove savjesti Bogu i dobru lakše je autoritetu priopćavati moralno znanje koje je potrebno savjesti za donošenje odluka. Posjedujući moralno znanje, stvara se ljestvica vrednota koja je dio objektivnog reda. Savjest i objektivna norma komplementarne su, jer moralni zakon nema smisla bez savjesti. “U susretu s normom savjest je istodobno mjerilo za konkretnu obveznost norme.”¹⁰¹ Kako bi se moralno znanje moglo priopćavati treba kod odgojenika buditi krepost poučljivosti te ga motivirati na neprestano traženje Boga. Kako bi pojedinac imao siguran sud savjesti, i njegovao savjest kao osjetilo treba biti otvorena dijalogu s Bogom i drugim. “Budući da je čovjek po svojoj naravi dijaloško biće, apsolutno je nužan iskren dijalog s bližnjim, sa zajednicom, s autoritetom i ,konačno, s Bogom.”¹⁰² Naposljetku autoritet treba biti primjer i ideal u onome što naučava i što pokušava prenijeti na odgojenika. Sama teorija ne pomaže ako nije spojena s praksom, a najbolje će povezanost teorije i prakse u stvarnom životu pokazati autoritet koji živi ono što naučava.¹⁰³

2.3. Savjest i autoritet u napetosti

Sukobe i napetosti između savjesti i autoriteta često izazivaju pogrešna poimanja same savjesti. Često se savjest ne razu-

⁹⁸ Gavriel-Marie GARONE, *Poslušnost i odgoj za poslušnost*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str. 13.

⁹⁹ Usp. J. WRIGHT, *Savjest i autoritet*, str. 21-23.

¹⁰⁰ Usp. Alojzije ŠUŠTAR, *Odgoj savjesti*, Društvo katoličkog apostolata, Zagreb, 1983., str. 10-11.

¹⁰¹ A. ŠUŠTAR, *Odgoj savjesti*, str. 12.

¹⁰² A. ŠUŠTAR, *Odgoj savjesti*, str. 23.

¹⁰³ Usp. Aleksandra GOLUBOVIĆ, *Aktualnost Rousseauovih promišljanja. Filozofija odgoja s posebnim osvrtom na moralni odgoj*, u: *Acta Iadertina*, 10 (2013.), str. 28.

mijeva kao mjesto gdje odjekuje glas Božji i gdje se pojedinac u slobodi može posavjetovati. Pogrešna poimanja savjesti poput bioloških i sociologističkih teorija pogrešno poimaju savjest. Tako navedene teorije savješću proglašavaju ono što uopće nije savjest, što stvara zabune i napetosti unutar odnosa savjesti i autoriteta te pogrešna odgoja. Cilj pogrešna poimanja savjesti jest traženje samovolje, a ne što je objektivna istina.¹⁰⁴ Autoritet i savjesti mogu pogriješiti. Duh Sveti prožima one koji su autoritet i djeluje u savjesti, ali se ne smije otkloniti ljudska dimenzija. Čovjek je pogrešiv, njegove odluke nisu u potpunosti točne. Savjest može pogriješiti zbog neznanja, pogrešna informiranja, odgoja i samoodgoja te od pritisaka koji ostavljaju razne posljedice.¹⁰⁵ “Crkveni autoritet obično govori preko univerzalnih zakona koji su tradicionalna, zaštitna i preventivna sredstva.”¹⁰⁶ Donošenju odluka u Crkvi uvijek prethodi odgovorno i dugotrajno preispitivanje sadržaja unutar stručnih komisija.¹⁰⁷ Sekularizacija ima veliki utjecaj na odnos savjesti i autoriteta, jer prenaglašava i apsolutizira slobodu čovjeka. Obezvrjeđivanje objektivnih normi i autoriteta bitno je obilježje utjecaja sekularizacije na oblikovanje savjesti čovjeka. “Današnji čovjek traži da se i društvo i Crkva odreknu prava određivanja što je dopušteno, a što nije i prepuste pojedincu da čini što misli da je najbolje.”¹⁰⁸ Stoga, ponajprije pojedinac za sebe određuje sam svoju istinu koja je temelj svakoga života. “Istina se danas često svodi na subjektivnu autentičnost pojedinca, koja vrijedi samo za pojedini život. Zajednička nas istina plaši, jer je poistovjećujemo s beskompromisnim nametanjem totalitarističkih režima.”¹⁰⁹ Proizlazi kako istina “nije nešto što je vrijedno u sebi, nego je razmjerna ovisno o onome tko je promatra”.¹¹⁰ Ako pojedinac sam određuje istinu bez smještanja istine u kontekst vremena i prostora u kojem živi te ako se ne savjetuje s okolinom i objektivnim izvorima prave istine,

¹⁰⁴ Usp. M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 246.

¹⁰⁵ Usp. M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 246.

¹⁰⁶ M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 246.

¹⁰⁷ Usp. M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 246.

¹⁰⁸ M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, str. 244.

¹⁰⁹ PAPA FRANJO, *Lumen fidei – Svetlo vjere*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., br. 34.

¹¹⁰ Alojzije ČONDIĆ, *Relativizam i mladež*, u: *Diktatura relativizma*, Zbornik radova simpozija održanog u Zagrebu 16. lipnja 2017., NIKIĆ, Mijo – LAMEŠIĆ, Kata (ur.), Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb, 2009., str. 357.

može upasti u opasnost da mu je autoritet višak i sredstvo koje ga ograničava. Relativizam ne dopušta božanska mjerila i vrednovanje čina i mišljenja što dovodi do čudoredne nesigurnosti.¹¹¹ Samim time savjesti prijete da ona postaje iskrivljena ako je vođena krivom istinom donesenom u pojedinčevoj subjektivnosti.

Ljudski su autoriteti pogrješivi. Pod utjecajem sekularizacije, relativizma i ideologija donose norme koje pokušavaju nasiljem i zastrašivanjem nametnuti savjesti.¹¹² Pritisak i prisilu vrši društvo i javno mnijenje koji prelaze granice svojih nadležnosti. Ako ljudski autoriteti svoju ulogu vrše na neispravan način, savjest se treba osloboditi takvih prisila i svjesna svoga dostojanstva slijediti vlastito uvjerenje i u odgovornosti donositi odluke.¹¹³ Nasilne autoritete potrebno je odbaciti i ostati poslušna savjesti koja se ne smije dati zarobiti laži i krivim pogubnim moralnim normama donesenim samovoljom. Ona treba uvijek ostati slobodna u odlučivanju, jer samo tako može doći do pravih sudova.¹¹⁴ Danas je sve više onih slučajeva kada pogrešno formirana savjest odbacuje prave autoritete koji zastupaju cjelovitu istinu u službi čovjeku. Neispravno formirana savjest promiče samovolju i slobodu tumači kao nezavisnost od bilo kakvih normi i zapovijedi. Odbacivanjem vodstva i savjeta autoriteta pojedinac još više otupljuje svoju savjest i zatvara se dobru. Tada pravi autoriteti, poštujući slobodu savjesti, moraju oprezno u dijalogu djelovati kako bi ispravili pogrešno oblikovanu savjest i doveli ga do zrelosti, samoodgovornosti i slobode.

ZAKLJUČAK

Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, u kojem je on sam s Bogom i čiji mu glas odjekuje u nutrini. Ona je moralno osjetilo koje uključuje sud savjesti koji je potrebno formirati. Autoritet pomaže u formaciji i odgoju savjesti, on znači ugled i na ugledu osnovanu vrijednost, dostojanstvo i utjecajnu snagu, uvijek predstavlja duhovnu nadmoć, koja se po vrijednosti opravdava, sebi priznanje pribavlja i poziva na nasljedovanje nauka. Najveći utjecaj savjesti i autoriteta događa se unutar moralnog odgoja pojedinca. Moralni je odgoj niz postupaka kojim se želi

¹¹¹ Usp. A. ČONDIĆ, *Relativizam i mladež*, str. 358.

¹¹² Usp. J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, str. 30-31.

¹¹³ Usp. I. KOZELJ, *Odgoj za zrelu slobodnu i samoodgovornu savjest*, str. 20.

¹¹⁴ Usp. V. BAJSIĆ, *Savjest u napetosti između pojedinca i društva*, str. 252-253.

usaditi u čovjeka moralne norme i vrijednosti. On znatno utječe na formiranje savjesti i prvi mu je cilj oblikovati zrelu savjest koja će u slobodi samostalno djelovati i donositi ispravne odluke. Savjest se nikada ne smije podrediti autoritetu, već samo smije biti vođena autoritetom u slobodi savjesti kako bi se ispravno oblikovala. Autoritet je nužan za oblikovanje savjesti, ali njegova prisutnost u cjelokupnom procesu mora biti nenametljiva. Nužan je dijalog između savjesti i autoriteta. Samo u dijalogu moguće je otkrivanje objektivne istine i stvaranje sigurnog suda savjesti za dobrobiti čovjeka. Savjest i autoritet često u svom odnosu dolaze u sukobe i napetosti, no ako se u poniznosti i posluhu otvore Božjem autoritetu te u slobodi savjesti dijalogiziraju, moguće je nadići napetosti. Ispravnim moralnim odgojem pojedinac može steći sigurnu i zrelu savjest koja će ga voditi kroz život. Napetosti i sukobi između autoriteta i savjesti neizbježni su, no ostaje samo naglasiti kako je svaki čovjek dužan djelovati uvijek prema vlastitoj savjesti i truditi se oblikovati svoju savjest da bude zrela, slobodna i samoodgovorna.

CONSCIENCE AND AUTHORITY INTERDEPENDENCE IN THE MORAL FORMATION OF THE INDIVIDUAL

Summary

This paper is divided into two parts. In the first part the authors interpret the concepts of conscience and authority giving also their historical account for the purpose of a clearer understanding of present definitions of these terms. The second part of the paper turns to the concretization of the correlation between conscience and authority in the moral formation of the individual. The authors clearly show several different kinds of authority that mark human life as well as their relation to the individual. An important emphasis that arises is that the voice of authority can never go above the voice of conscience, which is the voice of God within us. Therefore, the aim of this paper is to present the concepts of conscience and authority and to create an insight into the interdependence between these two concepts in the moral formation of the individual.

Key words: *conscience, authority, moral formation, obedience, humility, freedom of conscience*